

7. Ределинхейс Н. Африканский Ренессанс: Взгляд из Южной Африки // Сборник материалов международной научной конференции «Афроцентризм и Евроцентризм накануне XXI века: африканистика в мировом контексте» / Н. Ределинхейс. – М. : ИВИ РАН, 2000. – 230 с.
8. ЮАР [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.export.by/?act=news&mode=view&id=12271>.
9. Brautigam Deborah. The Dragon's Gift / Deborah Brautigam. – OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2009. – 414 p.

Масько В. Н. Економічні взаємовідносини Китаю та Південно-Африканської Республіки на рубежі ХХ – ХХІ ст.

У статті розглянуті особливості взаємовідносин КНР та ПАР як невід'ємний компонент пекінської стратегії партнерства. Виокремлені механізми співпраці між країнами: форум китайсько-африканської взаємодії, програма співпраці. Окреслена стратегія подальшого розвитку партнерських відносин між країнами.

Ключові слова: КНР, ПАР, взаємовідносини.

Масько В. Н. Экономические взаимоотношения Китая и Южно-Африканской Республики на рубеже ХХ – ХХІ вв.

Статья рассматривает особенности взаимоотношений КНР и ЮАР, как неотъемлемый компонент пекинской стратегии партнерства. Выделены механизмы сотрудничества между странами: форум китайско-африканского взаимодействия, программа сотрудничества. Очерчена стратегия дальнейшего развития партнерских отношений между странами.

Ключевые слова: КНР, ЮАР, взаимоотношения.

Masko V. M. The economical relations of China and Republic of South Africa at the end of the XX-th – the beginning of the XXI-th centuries.

The article deals with the peculiarities of relations between China and Republic of South Africa as the integral part of Peking partnership strategy. The following means of cooperation between the two countries are distinguished: the China-African interaction forum, the program of cooperation. The strategy of further development of partnership relations between the countries is outlined.

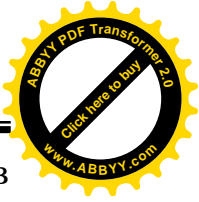
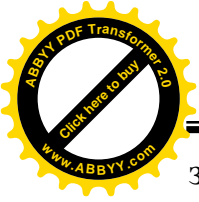
Key words: China, Republic of South Africa, relations.

УДК 94:341.241«1919»:341.312:«1939/1945»

Нагорний О. І.

**ВЕРСАЛЬСЬКИЙ ДОГОВІР 1919 РОКУ – ПЕРШИЙ
КРОК ДО ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Історія міжнародних відносин була й лишається цікавою темою для досліджень. Багато в чому це пов'язано зі всеохоплюючим характером останніх, залежністю від них доль сотень тисяч або навіть мільйонів людей. З огляду на це завжди лишається актуальною проблема аналізу колишніх успіхів та невдач дипломатів та політиків різних епох та держав

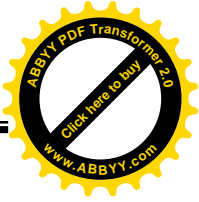
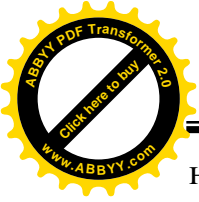
з тим, щоб використати їхній досвід на благо всього людства в майбутньому. Однією з таких цікавих тем була й лишається історія міжнародних відносин перших десятиліть ХХ ст. Саме вони відзначилися унікальними подіями, невідомими до цього міжнародним відносинам, як-то світова війна, система колективної світової безпеки та ін. З огляду на це цікавим виявляється розгляд Версальського договору 1919 року, який поклав кінець Першій світовій війні, вирішив долю не лише воюючих сторін, але й Європи і деякою мірою світу в цілому.

Однак на жаль до цього часу ця подія в історичній науці розглядається переважно однобоко. Усіма визнається той факт, що Версальський договір мав певні недоліки, але на них почасти не звертають уваги на фоні тих титанічних переваг, які він нібито подарував людству. Але, якщо поглянути на даний документ об'єктивно, то можна знайти серію серйозних зауважень, які більшою чи меншою мірою спричинили розгортання Другої світової війни. Цьому й присвячена стаття.

Метою даної роботи є аналіз основних наслідків укладання Версальського договору з тим щоб встановити його роль у розгортанні Другої світової війни.

Версальський договір не є принципово новою темою в історичній науці, а тому він ставав об'єктом як побіжних розвідок так і ґрунтовних історичних досліджень. Не обійшла його увагою радянська історіографія [5; 6], і в ній навіть присутні спроби виявити негативні тенденції договору, щоправда з тим, щоб ще раз показати переваги соціалістичної системи над капіталістичною. Надмірна заідеологізованість заважає радянським історикам об'єктивно оцінити документ. Присвячені йому й праці сучасних українських [2] та російських [3; 8] істориків. Але українські дослідження у цьому плані носять почасти поверховий характер з надмірним перебільшенням ролі українських делегацій у Версалі, відсутністю комплексного аналізу документу та його впливу на історію континенту. Така нестача певною мірою компенсується російськими працями в цій галузі. Неможна не відмітити великого доробку закордонних істориків у цьому питанні [4; 7; 9].

11 листопада 1918 року завершилася Перша світова війна. Врегулювати відносини між переможцями та переможеними покликані були післявоєнні конференції, першою з яких була Версальська. Її завданням було вирішення долі переможеної Німеччини, але насправді їй судилося стати такою, що вирішить долю не лише Німеччини чи Європи, а навіть усього світу. Крім всього цього вона також стала ареною

найзапеклішої політичною боротьби між колишніми союзниками.

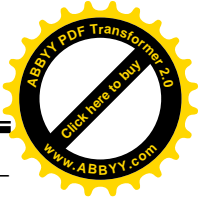
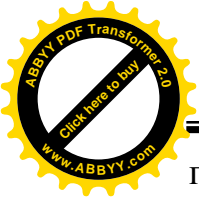
Франція насамперед розраховувала на реванш над німцями. Президент Франції Р. Пуанкаре на відкритті Паризької (Версальської) конференції сказав наступне: «Панове, рівно сорок вісім років тому в Дзеркальній залі Версальського палацу було проголошено створення Німецької імперії. Сьогодні ми зібралися тут для того, щоб зруйнувати і замінити те, що було створено того дня» [3, 27]. Ці слова красномовне свідчення тієї позиції, яку займали французи на конференції щодо Німеччини. Крім того, вони дуже гарно вписуються в контекст популярного тоді серед французів гасла «німці за все заплатять». Відсутність на конференції традиційного союзника Франції проти Німеччини – Росії – змушувало її триматися Англії.

Велика Британія сподівалася, що конференція стане своєрідним «трампліном» для відновлення її могутності. Об'єднувало Англію і Францію також те, що ні Ж. Клемансо, ні Д. Л. Джордж не бажали бачити американського президента у Парижі (Версалі). Французький прем'єр з цього приводу писав Д. Л. Джорджу: «Я не вважаю за потрібне приховувати від Вас, що вважаю його присутність і небажаною, і неможливою» [3, 28].

США перебували в особливому становищі. В. Вільсон, якого уже всі знали як «батька» історичних «14-ти пунктів», не приховував, що метою США на конференції є доповнення економічної та військової могутності його країни міцним політичним впливом на Європу. США сподівалися за допомогою нових держав стримати апетити Британії та Франції щодо Німеччини, адже лише за умов рівноваги США могли здобути верховенство над іншими державами. Великі надії американцями поклалися також на Лігу Націй, але ці надії так і залишилися лише мрією, адже країна не вступила до цієї організації.

З такими настроями «Велика трійка» вирушала на конференцію. Як бачимо, доля повоєнного світу їх переймала значно менше, ніж прагнення відновити свої позиції в Європі та світі, звалити всю вину за розв'язання світової війни на Центральні держави (фактично на Німеччину) а також переділити колишні колонії «загарбників» і передати їх «миротворцям».

На відкритті конференції 18 січня 1919 року були присутні 72 делегати з 26-ти суверенних країн і 4-ох британських домініонів [10]. Переможені країни вирішено було не запрошувати [7, 205]. Крім цього, більшість країн, запрошених на конференцію, були «статистами», «масовкою», аби конференція мала вигляд дійсно міжнародної. Від самого початку на конференції виділилася «Велика четвірка», яка й відіграла

провідну роль: Президент США В. Вільсон, прем'єр-міністри Франції – Ж. Клемансо, Англії – Д. Л. Джордж та Італії – В. Орландо. У ній в свою чергу виділилася «Велика трійка», де місця італійцю вже не знайшлося.

Післявоєнна ситуація ставила декілька серйозних питань, які мали бути вирішені негайно після завершення війни, а саме:

1) спільними зусиллями Німеччину було переможено. Варто було вжити заходів, щоб у майбутньому з німецької землі не розгорілося нової війни;

2) до влади в Росії прийшли комуністи, які закликали народи до всесвітньої комуністичної революції. Це становило загрозу для переможців;

3) Центральна та Східна Європа перебувала в хаосі. Німецька, Австро-Угорська, Османська та Російська імперії впали, на їх уламках утворилися нові держави зі своїми прагненнями та інтересами, що потребувало урегулювання;

4) британський та французький уряд підписав низку таємних угод. Зокрема, Японії було обіцяно надати особливий статус в Азії; Італія сподівалася на повернення деяких територій колишньої Австро-Угорщини. Коли війна скінчилася вони вимагали виконання взятих на себе союзниками зобов'язань;

5) Східну Європу охопили національно-визвольні рухи, в результаті яких постали самостійні держави, як-то Польща, Чехословаччина та інші;

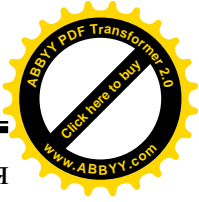
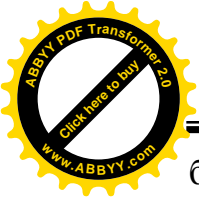
6) війна скінчилася швидше, ніж на це очікували союзники. Відтак на підготовку мирних договорів та узгодження позицій залишалось обмаль часу. Виявилось, що переможці мають різні погляди на майбутнє повоєнного світу;

7) Європа перебувала також в хаосі економічному. Економічна інфраструктура в місцях активних бойових дій була зруйнована, промисловість працювала на потреби армії і їй було потрібно переводити на мирні рейки;

8) війна коштувала 10 млн. людських життів, 21 млн. чоловік було поранено. Під час війни загинуло 5 млн. мирного населення, а ще 6 млн., ослаблені війною, не пережили жахливої епідемії грипу 1918–1919 рр. [10]. Мільйони людей потребували допомоги держави: вдови, сироти, інваліди.

Проте ці проблеми, як показала практика, були далеко не першими в списку тих, які першочергово вирішували переможці.

Після запальних дискусії 28 червня 1919 року політики виїхали до Версалю, де підписали договір. Цим документом, обсягом у 200 сторінок вирішувалася не лише доля Німеччини, а й майбутнє світу. Перші 26 із 400 статей Версальського договору стосувалися Ліги Націй і фактично

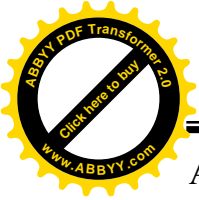

були статутом цієї організації. Засновниками організації вважалися 44 держави: 31, які брали участь у війні проти Німеччини та її союзників, а також 13 новоутворених держав [10]. Конгрес США, де переважали прихильники ізоляціонізму, не ратифікував Версальського договору, а отже і позбавив США права бути членом Ліги Націй. Цим Лізі Націй фактично було завдано «смертельного удару» при народженні. Не стала членом цієї міжнародної організації і Російська держава, яку щоправда все ж було прийнято до організації у 1934 році, але це супроводжувалося виходом із неї інших впливових країн, як то Японії в 1933 році і Німеччини в 1934 році. Не були прийняті до Ліги у той час і «винуватці війни», що в силу особливостей статуту Ліги (який стосувався в переважній більшості питань лише членів організації) фактично робило їх беззахисними на міжнародній арені, адже в конфлікті, де дві або хоча б одна держава не є членом Ліги Націй, її настанови мали рекомендаційний характер. Ж. Клемансо наполягав на створенні армії Ліги Націй, але американська і британська делегація рішуче заперечили проти цього. Зараз невідомо яку б роль відіграла б армія Ліги Націй, але той факт, що дана організація не мала військової сили ставив під сумнів її здатність ефективно протистояти агресії у світі.

Крім цих недоліків були й інші. Зокрема, чимало неєвропейських учасників конференції були незадоволені, що в Раді Ліги домінують європейські країни – Франція, Великобританія та Італія. Уже на першому засіданні Асамблеї неєвропейці, особливо делегати від Аргентини, піддали організацію жорсткій критиці, називаючи її «європейським клубом». Японська делегація також закидала Лізі те, що в ній домінують білі, і розцінювала це як вияв расової дискримінації. Але всі зауваження були відкинуті.

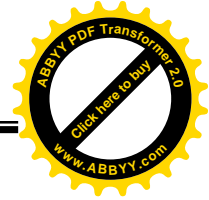
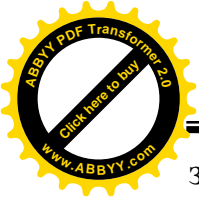
Завданням Ліги Націй було забезпечення світового миру та міжнародного співробітництва, вона мала стати ефективним знаряддям підтримки Версальсько-Вашингтонської системи. До числа мір, що застосовувалися для збереження миру, відносились скорочення та обмеження озброєнь, зобов'язання держав – членів Ліги Націй виступати проти будь-якої агресії; взаємні договори по арбітражу; угоди про взаємні дії у використанні економічних і військових санкцій проти агресора.

Важливим нововведенням Ліги Націй була мандатна система, затверджена статтею 22 Статуту Ліги Націй. Ці території були колишніми колоніями Німецької і Османської імперій. Існувало чотирнадцять підмандатних територій, що були поділені між шістьма «відповідальними державами»: Великою Британією, Францією, Бельгією, Новою Зеландією,

Австралією і Японією. На практиці, підмандатні території розглядалися як колонії і критики мандатної системи відкрито заявляли, що ці території стали військовою здобиччю країн-переможниць. І не безпідставно: ці території не почали набувати незалежності до Другої світової війни. А після неї процес тривав аж до 1990 [8, 42].

Підсумовуючи першу частину договору можна стверджувати, що в ній була допущена серія прикрих помилок (а можливо навпаки вдалих прорахунків), яка аж ніяк не сприяла відновленню повоєнної стабільності та справедливості в світі. Визнання єдиними винуватцями війни блоку центральних держав на чолі з Німеччиною фактично було брехнею на міжнародному рівні, адже навіть для тодішнього середньостатистичного європейця, не говорячи вже про сучасну історичну науку, не було секретом те, що до війни готувалися обидві сторони, і так чи інакше вона б все одно почалася. Змалювання Німеччини та її союзників як єдиних винуватців війни було далекоглядним політичним маневром. По-перше, це був вдалий хід по дискредитації Німеччини її давніми конкурентами – Англією та Францією. Проголошення Німеччини агресивною імперією, яка зруйнувала систему мирного співіснування і співробітництва націй в Європі і світі мало красномовно натякнути новоствореним державам на те, хто є хранителями даної системи, захистив її під час світової війни і надалі буде стояти на її сторожі (звісно ж Англія та Франція). По-друге, звинувачення у розпалюванні війни Німеччини було гарним прикриттям для тих же Англії та Франції. Адже перемога у війні дала їм змогу не повною мірою, але реалізувати свої загарбницькі плани, які вони виношували ще до початку конфлікту. Кожен історик очевидно пам'ятає ще зі шкільної лави, як викладачі розписували загарбницькі плани кожної сторони, що брала участь у війні, і не забували підкреслювати, що всі вони мали несправедливий характер. Проте Франція з Англією свої плани частково виконали: Франція отримала назад Ельзас і Лотарингію, втрачені нею в результаті франко-пруської війни 1870–1871 рр. ще й на додачу право використовувати вугільні шахти Саару протягом 15 років (до слова, територію Саарланд мала опікати Ліги Націй протягом 15 років, і до чого тут Франція незрозуміло). Англія вдало скористалася мандатною системою Ліги Націй. Переважна більшість підмандатних територій була передана в управління саме цієї країни (серед них були й німецькі колоніальні володіння, наприклад Танганьїка). Та й очевидно помста за підтримку німцями бурів в англо-бурській війні 1899–1902 рр. відбулася. А Німеччина знову стала для них певного роду «щитом», «змусила» здійснити загарбання в ім'я того ж таки

збереження мирного співіснування та співробітництва націй.

На цьому прикрі (або ж вдалі) прорахунки договору у Версалі не завершуються. Створена для підтримки міжнародного миру Ліга Націй також не виправдала сподівань. Можливо тому, що вона стала знаряддям закріплення впливу тих таки переможців Англії і Франції; можливо тому що її можливості лише на папері були безмежними (відсутність армії Ліги, прийняття усіх рішень одногосно як в Асамблеї, так і в Раді негативно впливали на її ефективність). Зрештою, не зрозумілим було й те, що робити, якщо раптом агресором виявиться один з постійних членів Ради Ліги, який прогнозовано заблокує будь-які санкції щодо себе, скориставшись правом вето (як це й сталося під час японської агресії в Маньчжурії).

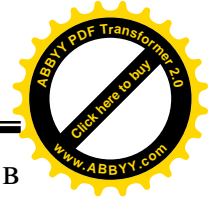
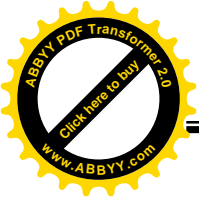
Наступна частина договору стосувалася власне Німеччини. Німеччина поступалася територіями на користь 5 сусідніх країн, до того ж її було розчленовано на 2 частини т.зв. Данцигським коридором. Північний Шлезвіг перейшов Данії; Ельзас і Лотарингія відійшли Франції; прикордонні території Ейпен, Мальмеді та Морене опинилися у складі Бельгії; Мемельська область Східної Пруссії була передана Литві; Західна і частина Східної Пруссії, Верхня Сілезія, а також Познанська земля були включені до складу Польщі; Гульчинський прикордонний район передано Чехословаччині. Крім цього, 3 міста (Данциг, Саар і Мемель) з територією навколо них підлягали управлінню Ліги Націй. Щоправда, в майбутньому населення цих міст мало право шляхом плебісциту висловити своє бажання чи небажання приєднатися до Німеччини. Вугільні шахти Саару передавалися Франції на 15 років [4, 35–36]. Усі заморські німецькі колонії відходили під мандат Ліги Націй. Танганьїка була передана під управління Великої Британії, район Руанда-Урунді – Бельгії, Німецька Східна Африка – Португалії і т.д. Всі особливі права Німеччини в китайській провінції Шаньдун відходили Японії (через це китайська сторона Версальський договір не підписала) [4, 35–36].

Німеччина відмовлялася від усіх територій, загарбаних на сході, визнавала незалежність цих територій, а також розривала Брестський та інші договори, укладені нею з більшовиками. Також Німеччині заборонялося об'єднуватися з Австрією з метою утворення єдиної німецької держави.

У військовому плані на Німеччину було накладено суворі обмеження:

1. Чисельність збройних сил не мала перевищувати 100 000 чоловік.
2. Обов'язковий призов скасовувався, армія ставала професійною.
3. Дозволялося мати не більше шести «кишенькових» крейсерів.

Решта флоту передавалася переможцям. Заборонялося мати підводний флот, авіацію, важку артилерію та танки.

4. Західна частина країни вздовж обох берегів Рейну перетворювалася в демілітаризовану зону. В неї на 15 років вводилися війська союзників.

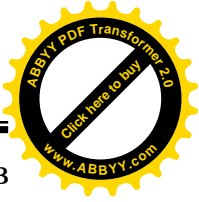
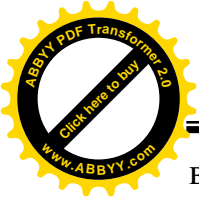
5. Німеччина була проголошена єдиним винуватцем війни і на неї накладалися великі репарації [4, 36].

Умови Версальського договору традиційно вважаються дуже принизливими та жорстокими щодо Німеччини. За помилки попереднього імперського уряду мали відповідати їхні демократичні наступники. Умови договору сприяли соціальній нестабільності усередині країни, появі в ній реваншистських настроїв та ультраправих сил, які врешті прийшли до влади у 1933 році. Крім того, все вищесказане на рахунок договору з Німеччиною, можна сміливо стверджувати і стосовно договорів з її союзниками (Австрією, Угорщиною, Болгарією та Туреччиною), підставляючи туди лише інші назви відторгнутих територій, інші цифри репарацій та військових обмежень. Показовим в цьому плані є хоча б Тріанонський договір з Угорщиною від 4 червня 1920 року. Його було сприйнято як національну трагедію. До 1938 року всі офіційні прапори в Угорщині були приспущені на знак національного трауру з приводу підписання такого договору [10]. В державі почав розвиватися реваншизм та ненависть до сусідів, на користь яких було зроблено територіальні поступки.

Природно, що цей договір, так само як і система ним породжена, отримали як палких прихильників, так і суворих критиків.

Прихильники наводили такі аргументи на користь нового світового порядку: новий порядок поклав край світовій війні; він розрядив міжнародну напруженість і заклав основи міжнародної стабільності; ним було встановлено цивілізовані засади нового міжнародного права, як-то право народів на самовизначення, відмову від війни як засобу вирішення міждержавних проблем; було створено Лігу Націй – першу міжнародну організацію; ряд країн здобули незалежність (Польща, Чехословаччина та ін.) і т.д.

Критики ж закидали новому порядку наступне: за помилки і злочини своїх попередників тепер мали відповідати демократичні уряди Німеччини, Австрії, Угорщини і Болгарії; статті Версальського договору були такими злісними і дурними, що породили в Німеччині та ряді інших країн реваншизм; суми репарацій значно перевищували суми збитків, були нереальними для виплати країнами, які потерпіли від війни; визначення кордонів у Європі, як і довоєнне, було несправедливим і ігнорувало національний принцип, багато народів опинилися поза межами національних держав (німці, угорці та ін.), деякі національні держави

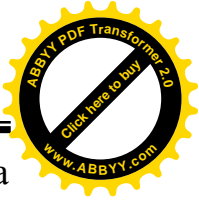
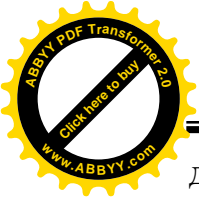

взагалі не отримали незалежності на перекір прагненню їх народів (Вірменія); традиційна система економічних зв'язків виявилася зруйнованою, і подоланню цього переможці не приділили значної уваги.

І чесно кажучи критика скептиків видається більш ґрунтовною. В Європі існувала певна рівновага сил між провідними державами, порушена Першою світовою війною. Після війни чогось подібного досягти не вдалося: домінантне положення Англії і Франції було закріплене мирними договорами, Німеччину та її союзників у перші післявоєнні роки було фактично перетворено на «ізгоїв» (що сприяло наростанню популярності ультраправих сил, падінню авторитету демократичних інститутів, культивування крайніх проявів націоналізму), а Російську державу взагалі проігноровано. Переглянуті кордони національних держав були нічим не кращі за довоєнні, з тією тільки різницею, що на місці колишніх імперій утворилася низка малих національних держав зі своїми інтересами та апетитами, що потенційно створювало більш широке поле для нестабільності, аніж це було до війни. Велика кількість німців, угорців, українців, вірмен та представників інших народів залишалася поза межами національних держав. Великі надії покладалися на Лігу Націй, але своїх основних завдань вона не виконала. Її можливості лише на папері були безмежними і здатність швидко реагувати на виклики часу унеможлиблювалася занадто великою бюрократичністю в прийнятті рішень, великою залежністю від позиції постійних членів Ради Ліги, які не завжди адекватно реагували на виклики часу.

Невиправдано високий репараційний тиск на країни і так зубожілі за роки війни дестабілізував їхню економіку, заганяв їх в боргову яму (переважно до США), сприяв зростанню напруження в соціальній та політичній сферах і врешті дотично спричинив Велику депресію. Не змінилося економічне, а подекуди і політичне ставлення до колишніх колоній, які лише змінили «власника», ряд незалежних країн Азії, Африки та Латинської Америки також продовжували розглядатися як аграрно-сировинні придатки Європи.

Низка видатних політичних діячів та науковців розуміли непродуманість договору та його нездатність забезпечити мирний розвиток історії. Так, маршал Фош, ознайомившись з текстом Версальського договору напрочуд влучно сказав: «Це не мир. Це перемир'я на двадцять років» [13, 22]. Його думку поділяв і Д. Л. Джордж, який сказав зокрема таке: «Ви можете позбавити Німеччину її колоній, довести її армію до розмірів поліційної сили і її флот до рівня флоту

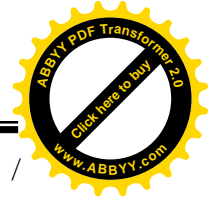
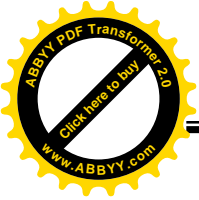
держави п'ятого рангу. У кінцевому підсумку це байдуже: якщо вона вважатиме мирний договір 1919 року несправедливим, вона знайде способи помститися переможцям» [13, 24]. Не можна також не навести влучної думки німецького історика Феста, який наголошував на тому, що: «Навряд чи хоч одна з проблем, що була, власне кажучи, предметом протиборства, що розгорнулося у 1914 році, знайшла своє розв'язання у цьому трактаті-договорі, який аж занадто явно ігнорував ту думку, що вищою метою будь-якого договору є мир» [12, 144].

Всі ці негативні наслідки Версальського договору мають місце, неодмінно зауважать прихильники Версальського договору, але ж неможна сперечатися з тим, що Версальський договір поклав кінець кривавому конфлікту, який тривав 5 років і забрав мільйони людських життів. Сперечатися з цим звісно безглуздо, але як казав античний класик Тацит: «Поганий мир гірший за війну».

Версальський договір, його статус і значення, на нашу думку, представляє великий інтерес для подальшого дослідження. Адже нині переважає, якщо навіть не сказати домінує та думка, що Версальський договір який поклав край Першій світовій війні, з певними недоліками, але встановив новий справедливий міжнародний порядок, і лише загарбницька політика держав-агресорів завадила людству жити в мирі і примусила взятися за зброю вдруге. Натомість зовсім не зустрічається спроба проаналізувати статті договору з іншого боку, а саме як такі що в більшій чи меншій мірі сприяли розгортанню політичної, економічної та міжнародної нестабільності, невдоволення населення та наростання крайніх проявів націоналізму в деяких державах, одним словом задати собі питання: «А чи не був Версальський договір першим кроком до Другої світової війни?».

Джерела та література

1. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів / пер. з фр. Є. Марічева, Л. Погорелової, В. Чайковського / Ж.-Б. Дюррозель. – К. : Основи, 1999. – 903 с.
2. Кушнір В. В. Ліга Націй та українське питання. 1919–1934 рр. : дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Кушнір В. В. – Л., 1999. – 202 с.
3. Горохов В. Н. История международных отношений. 1918–1939 гг. : Курс лекций / В. Н. Горохов– М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 288 с.
4. Ди Нольфо Э. История международных отношений 1918–1999 / Ди Нольфо Э. – М. : Логос Год, 2003. – 1306 с.
5. Европа в международных отношениях 1917–1939 / АН СССР. Ин-т всеобщей истории. – М. : Наука, 1979. – 438 с.
6. История дипломатии. Под ред. Потёмкина В. П. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.diphis.ru/istoriya_diplomatii-c2.html.

7. Дипломатия. Пер. с англ. В. В. Львова / Послесл. Г. А. Арбатова / Г. Киссинджер. – М., Ладомир, 1997. – 848 с.
8. Клейменова Н. Е. Версальско-Вашингтонская система международных отношений: проблемы становления и развития : курс лекций по истории международных отношений (1918–1939 гг.) : Ч. 1 / Н. Е. Клейменова. – М. : МГИМО, 1995. – 148 с.
9. Никольсон Г. Дипломатия / Г. Никольсон ; перевод с англ. Л. А. Гашкель, под ред. и с предисловием А. А. Трояновского. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1941.
10. Онлайн енциклопедія «Вікіпедія». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org>.
11. Табуи Ж. Двадцать лет дипломатической борьбы. Пер. с фр., вст. статья и ред. В. И. Антюхиной-Москвиченко / Ж. Табуи. – М. : Инлитиздат, 1960. – 464 с.
12. Фест И. Адольф Гитлер. Биография / Пер. с нем. А. А.Фёдоров : в 3-х т. / И. Фест. – Пермь : Алетейа, 1993. – Т. 1. – 368 с.
13. Черчилль У. Вторая мировая война. Книга первая. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.ru/MEMUARY/1939-1945/CHURCHILL/world_war_ii-1.txt.

Нагорний О. І. Версальський договір 1919 року – перший крок до Другої світової війни.

У статті розглядається одна з найсуперечливіших та найзапекліших дипломатичних дискусій початку ХХ століття – Версальський договір 1919 року. Увага акцентована на проблемі того, які пункти цього договору і якою мірою могли посприяти розгортанню Другої світової війни.

Ключові слова: Версальський договір, Версальська система міжнародних відносин, Ліга Націй, реваншизм.

Нагорный О. И. Версальский договор 1919 года – первый шаг ко Второй мировой войне.

В статье рассматривается одна из наиболее противоречивых и ожесточенных дипломатических дискуссий начала ХХ века – Версальский договор 1919 года. Внимание акцентировано на проблеме того, какие пункты этого договора и в какой степени могли способствовать разрыванию Второй мировой войны.

Ключевые слова: Версальский договор, Версальская система международных отношений, Лига Наций, реваншизм.

Nagorny O. I. The Versailles treaty of 1919 – the first step to the Second World war.

The main subject of this article is one of the most contradictory and diplomatic discussions at the beginning of the XX century – The Versailles treaty of 1919. Much attention is paid to those points of this Treaty, which can cause the Second World War and in what way.

Key words: the Versailles treaty, the Versailles system of international relations, Nations League, revanchism.